

Projekcije stanja civilizacije do kraja stoljeća uključuju siromašniji svijet, nepogodniji za život od ovog kojeg trenutno poznajemo. O tome što nas čeka, razgovarali smo s Vedranom Horvatom, sociologom, aktivistom i izvršnim direktorom Instituta za političku ekologiju u Zagrebu.

Svi već znamo da se svijet zagrijava, no što to točno znači? Koja je razlika između porasta od 2 stupnja Celzijusa do kraja dekade i 4 Celzijusa do kraja stoljeća?

To znači da smo u središtu krize kakvu planet do sada nije vidio, i da će se dosadašnji način života radikalno promijeniti u idućih dvadesetak godina. Razlika između te dvije brojke ne leži samo u volumenu i ozbiljnosti promjena pred nama, već prvenstveno u hitnosti neophodnoj za sveukupno društveno djelovanje. Realistično razmišljanje o kraju dekade obavezno uključuje pitanje što možemo učiniti da spriječimo klimatski kolaps. Održanje postojećeg standarda do stoljeća trenutno je nerealan scenarij, osim ako se emisije stakleničkih plinova odmah ne zaustave, a čak ni onda ishod nije izvjestan. Zagrijavanje bi ubuduće trebali održavati na 1.5 Celzijusa kako bi ublažili pojavu nenasnosnih vrućina, porast razine mora, razorne suše i gubitak bioraznolikosti.

Od prvog planetarno zapaženijeg spominjanja granica rasta (Rimski klub) prošlo je gotovo 50 godina, a čovječanstvo je dosad napravilo tek malen i spori korak u smjeru priznavanja problema. Sada nam je, u najboljem slučaju, ostalo svega nekoliko godina da se ozbiljno pokrenemo ako želimo izbjeći ozbiljan kolaps. U tom su razdoblju mnoga upozorenja ekoloških pokreta ili stručnjaka bila sustavno utišavana kako bi se održao "business as usual" i kako bi se ekstraktivističke aktivnosti i financijalizacija prirode nastavile "po starom" bez previše osvrtnja na štetu koju pritom stvaraju. Svjedoci smo nevjerojatnog eksponencijalnog umnažanja štete stoga svaka daljnja aktivnost osim smanjivanja emisija povećava rizike i značajno pogoršava životne i radne uvjete za veliki dio ljudi na planeti. Što sve moramo poduzeti kao civilizacija, odnosno društvo, a što kao pojedinci da minimaliziramo te štetne učinke?

U ovom trenutku stojimo na nekoj vrsti raskršća i pitanje je u kojem ćemo smjeru krenuti. Vrlo brzo bit će jasno jesmo li spremni uvjete života koje mi poznajemo kao normalne očuvati za buduće generacije. Potrebna je reorganizacija društva koja omogućava život sa maksimalnim porastom ne od 2, nego od 1.5 Celzijusa! Potreban nam je masovni i organizirani zaokret prema stvaranju uvjeta za drugačiji život u kojem se oni koji u tome predvode zbog toga neće osjećati kao gubitnici i budale. Ekološka tranzicija ne smije se događati preko leđa radnika, potrošača, korisnika. Pritisak treba prenijeti na korporacije i države koje su glavna i najštetnija pokretačka sila klimatskih promjena. Radi se dakle, prvenstveno o političkoj borbi. Svaka tona ispuštenog CO₂ od strane multinacionalnih

kompanija i država koje se ne drže ciljeva, mora biti usmjerena u korist mogućih najvećih gubitnika. Konačnu odgovornost moramo tražiti od zakonodavaca koji oblikuju sustav, bilo na lokalnoj, nacionalnoj, europskoj ili globalnoj razini.

Takav zaokret u velikoj mjeri zahtijeva promjenu očekivanja od toga što nam je dovoljno za život i prosperitet. Njihovo najuže povezivanje s idejom ekonomskog rasta je jednostavno pogrešno, demantira ga naša neposredna stvarnost. Nerijetko se danas veća, česta i raznolikija potrošnja, veća mobilnost, izdašno korištenje i oslanjanje na prirodne resurse izjednačava s izobiljem. Za one koji su godinama ili desetljećima bili u raznim oskudicama, činit će se da to znači uzeti im pravo na bolji život i budućnost kakvu su priželjkivali. Što se prije riješimo mita da moramo rasti u nedogled, šanse da preživimo su veće. To svakako otvara veliki broj proturječja jer postoje veliki dijelovi svijeta gdje ljudi žive ispod granice siromaštva i za njih je potrebno osigurati pravedni prelazak i uvjete za dostojanstven život. Institucionalna politika već prepoznaje da ne može obećavati nastavak gospodarskog rasta unutar planetarnih ograničenja. Promjena se mora događati paralelno, sinkronizirano, na svim razinama. Individualne životne navike koje se tiču raspolaganja resursima, potrošnje energije, skladištenja otpada ili mobilnosti izuzetno su bitne, no smatram da se raspon mogućih izbora mora prvenstveno definirati i osigurati na razini sustava, državno ili međunarodno.

Pored toga, ekološka tranzicija koja bi uspostavila uvjete za ekonomiju, a koja podržava rast od 1.5 stupnja zahtijeva novu i drugačiju infrastrukturu, a upravljanje s tom infrastrukturom bi u svakom slučaju trebalo biti demokratičnije, bliže zaposlenicima, radnicima ili građanima, i svakako manje centralizirano. Svakako, uz uspostavljanje novih standarda "dovoljnosti" povećanja energetske učinkovitosti, napuštanja karbonski intenzivnih aktivnosti i napuštanja ulaganja u fosilna goriva kao i uspostavu praksi koje odvajaju ekonomski rast od pritiska na prirodu i novih emisija. Na razini pojedinih sektora potrebna su specifična rješenja i programi, ali i integracija tih principa horizontalno, kroz sve sektore, a nužna je i uspostava klimatskih standarda ispod kojih nije moguće ići.

Većina nas, naime, shvaća da ekosustavi umiru, da se razina mora podiže i da se ledenjaci tope, no nekako ne osjećamo te promjene na svojoj koži. Što će se točno dogoditi u Hrvatskoj i na Balkanu?

U stvarnom životu, na ulici, i dalje veliki broj ljudi smatra da se klimatske promjene događaju nekome drugome i negdje daleko. Negdje drugdje netko radi toga pati. No mali broj ljudi s njima suosjeća. Međutim, i ovi krajevi vrlo brzo će i sve izraženije biti izloženi učestalijim ekstremnim uvjetima poput suša, poplava i požara i njihovim štetnim utjecajima; kroz slabije prinose, prisilne migracije ili sanaciju velikih šteta od nepogoda koje će biti

sanirane iz javnih proračuna. To će dovesti do oslabljenja proračuna država koje nisu pravovremeno započele sa prilagodbom, i koje su, poput Hrvatske, razmišljale o ekstrakciji nafte u Jadranu ili izgradnji LNG terminala, ili i dalje vrše iskapanja. U takvim proračunima onda neće biti dovoljno za obrazovanje ili zdravstvo. Drugim riječima, samo ekološki čista i društveno pravedna energija u rukama ili pod kontrolom građana može dugoročno biti sigurna energija.

No, ne radi se samo o ekstremnim klimatskim uvjetima koji su jedna od manifestacija klimatskih promjena. Izloženost poljoprivrede, ribarstva ili turizma klimatskim promjenama već sada je zapažena i ubuduće će samo jačati te pojačavati ranjivost različitih društvenih skupina. Hrvatska ipak i dalje pripada skupini zemalja istočne Europe koje zakazuju u ekološkoj tranziciji i ima i dalje jedan od karbonski najintenzivnijih BDP-a te istovremeno nedovoljno iskorišten potencijal obnovljivih izvora energije. U zemljama poluperiferije poput Hrvatske ili zemalja u regiji, uz pad cijene tehnologije obnovljivih izvora otvara se nevjerojatna mogućnost da praktički samodostatno žive od mješavine obnovljivih izvora, čak i da izvoze tu čistu energiju. Opet, nije slučajno da se to ne događa i da smo za takav razvoj događaja zakinuti. Imamo nevjerojatnu priliku da prednosti još uvijek relativno niskih emisija zaustavimo tu gdje jesu i ne planiramo rast u idućim desetljećima.

Izostanak rasta s druge strane ne mora značiti i gubitak radnih mjesta, on može podrazumijevati preraspoređivanje postojećeg na način da bude ravnopravniji za ljude i povoljniji za prirodu. No u svakom slučaju nužno je smanjenje neodržive potrošnje. S dostupnom obnovljivom energijom i daleko većom efikasnošću (ali i manjom potrošnjom), Hrvatska ima priliku napraviti zaokret i steći veliku prednost u "odvezivanju" svoje budućnosti od fiksacije na rast i ovisnost o fosilnim gorivima. Jasno je međutim da smo okruženi različitim akterima koji nas na globalnoj razini u tome žele spriječiti radi ekspanzije tržišta i produženja ovisnosti. S njima se međutim treba politički obračunavati. A u tome dosadašnje vlade nisu bile previše uspješne, štoviše, bile su tek izvršioци onoga što se od njih tražilo. Utoliko je zaokret u klimatskoj politici u svojoj potenciji izuzetno emancipatorski projekt jer povećava našu neovisnost. Socijalan - jer otvara vrata pravednoj redistribuciji i ostavlja više vremena za humanizaciju života. Ali i dalje internacionalan jer nas povezuje sa sličnim pokretima ili gradovima na svijetu. Ono što nas tu sve zajedno mora okupiti je jedna uporna neposlušnost prema onima koji nas vode u klimatski kolaps.

Prilagodba klimatskim promjenama podrazumijeva i političke i ekonomske adaptacije: kako vi vidite taj put? Koliko će nas to koštati?

Prilagodba za početak kreće od prepoznavanja razmjera ovog problema i njegove povezanosti s uvjetima proizvodnje i održavanja života. Osim u uskom i elitnom krugu

stručnjaka i državne uprave, taj se problem ne prepoznaje, a kada se i prepoznaje na njega se gleda primarno kao prijetnju. Također, sama prilagodba ne može se dogoditi preko noći, ona zahtijeva ulaganja u javnu infrastrukturu koja ne bi bilo toliko ranjiva na klimatske promjene te pomaže onima koji će biti njoj najviše izloženi poput seljaka, ribara ili turističkih radnika. Turizam je u tom kontekstu možda najbolji primjer za povezivanje nekih proturječja. Poznato nam je da turizam puni oko petinu našeg proračuna, no malo tko - upravo zato što se radi o "zlatnoj koki" - propituje posljedice takvog turizma na našu prirodu i stanovništvo, no posebno na klimatske promjene. Potrošnja energije u ljetnoj sezoni, potrošnja vode, proizvodnja otpada, nevjerojatne količine emisija iz cestovnog i avionskog prometa, sve to doprinosi izuzetno visokom karbonskom otisku naših turističkih aktivnosti. S druge strane, zbog promjena vremenskih uvjeta i mijenjanja životnih uvjeta, ostaje pitanje u kojoj mjeri će ovakav turizam i dalje biti moguć i kada ćemo podvući crtu i reći: sada je dosta.

Naravno, cijena prave prilagodbe ukupnog sustava na još uvijek neslućene posljedice klimatskih promjena sigurno se mjeri u milijardama kuna. No, cijena koju plaćamo odgodom prilagodbe bit će višestruko veća jer će nas kašnjenje u tome koštati u tom slučaju i života i poslova, a nadolazeće generacije sasvim sigurno će u tom slučaju morati nastaviti sa napuštanjem ovih krajeva bez perspektive. Od države se očekuje da prepozna najveće gubitnike klimatskih promjena i već sada počne raditi na tome da im se pomogne.

Je li ovako organizirano demokratsko društvo dovoljno dobro za rješavanje klimatskih problema? Mislite li da nam je potreban drugačiji oblik demokracije?

Dobar dio klimatskih pregovora i njihovih posljedica uvijek je imao karakter da se odozgo nameću pravila i direktive. U stvarnosti su nadjačali oni moćniji i izbrisali svoju odgovornost. S druge strane, budućnost koja nas čeka bit će očito puna nametnutih odricanja i redukcija, no pitanje je u kolikoj će mjeri one biti provedene autoritarno i u hoće li ograničavati razne slobode i osobne izbore koji se danas uzimaju zdravo za gotovo. No danas još uvijek imamo mogućnost da se prilagodba izvede demokratski, da kao društvo koje je shvatilo granice rasta i granice planeta na kojem živimo, svjesno napravimo zaokret i u tom smislu "odrastemo". Da život i rad zamišljamo unutar planetarnih ograničenja. U tom smislu mi smo skloni zagovarati demokratski odrast u kojem ćemo trošiti manje prirodnih resursa, možda i manje raditi, ali kvalitetnije i zdravije provoditi vrijeme. Dakle, uspostavljanje života u novim uvjetima, a ne odricanje. Potrebno je međutim cijelo vrijeme imati na umu tko predstavlja većinu u našim društvima, koliko su oni svjesni ograničenja, koliko se mogu oduprijeti zovu potrošačkih sirena ako spajajući kraj s krajem love popuste u trgovačkim lancima kako bi se uopće održali na životu. Javna podrška prilagodbi je

neophodna, no nju tek treba zadobiti.

Kako bi izgledala idealna politička platforma na razini parlamentarne politike za učinkovitu borbu protiv klimatskih promjena?

Pitanje je naravno o čijem parlamentu govorimo. U nizu europskih zemalja, postoje već sada parlamentarne skupine koje aktivno i uspješno vode borbu za zaštitom klime. Hrvatska se tu ne pojavljuje. U našem parlamentu trenutno ne vidim niti jednog zastupnika ili zastupnicu da sustavno i stalno govori o posljedicama klimatskih promjena. Plastično govoreći, takva bi se platforma za početak trebala odmah početi baviti smanjivanjem broja gubitnika u klimatskim promjenama i oblikovanjem pomoći da se oni lakše s njima nose. Pored toga, takva platforma, za razliku od svih ostalih, ne bi trebala više obećavati rast. No moguće je istovremeno govoriti o boljem i kvalitetnijem životu. U sebi bi ona morala okupiti aktere iz područja industrije, ekonomije i ekoloških pokreta. Pitanje međutim ostaje, kad se takve snage i pojave, bitno je da se ne iscrpe dok dođu do institucionalne politike koja im možda omogućava veći raspon utjecaja.

U koji oblik alternativnih izvora energije najviše vjerujete? Kako organiziran? I koliko su Hrvatska i Balkan daleko od takvog nečeg?

Za početak, Hrvatska hipotetski ima nevjerojatnu priliku - da u jednom generacijskom ciklusu iz perspektive ekološkog otiska postane europski Butan, Kostarika ili Kuba i da prednosti slabijeg pritiska na okoliš iskoristi za napuštanje orijentacije na rast. Za takav ishod i smjer treba osigurati međutim i javnu i političku podršku. Napuštanjem toksičnog i skupog energetske miksa, Hrvatska se u velikoj mjeri, kao i ostatak regije mogu osloniti na održivo i decentralizirano upravljanje obnovljivim izvorima energije. Za dobar život na Balkanu, dovoljni su voda, sunce, vjetar i drvo. Ovo posljednje još uvijek se rijetko spominje, iako je opseg deforestacije u posljednjih četvrt stoljeća na Balkanu nepovratno negativno utjecao na našu otpornost na klimatske promjene.

Nitko međutim ne postavlja pitanje o tome jesu li naša javna poduzeća poput HEP-a spremna na nadolazeće stanje. Na koji će način HEP osiguravati postojeću cijenu električne energije ako ne ulaže dovoljno u obnovljive izvore, a istovremeno se oslanja na izdašne hidrološke godine koje trenutno donose visoku dobit. Postoji li npr. u HEP-u plan prilagodbe na nove uvjete koji će doći sa klimatskim promjenama? S druge strane, pojava energetske zadruge svakako je nešto što je moguće pozdraviti kao novi oblik građanskog organiziranja oko proizvodnje energije. Međutim, i tu postoje opasnosti da se takva priča primarno ograniči na pojavu novih "igrača" na tržištu, a ne formulira kao napredak u oblicima upravljanja. No, za razliku od onog što nam govori establišment, budućnost sigurne energije zasigurno je u otkapčanju od velikih pogona na fosilna goriva i orijentaciji na lokalnu

organizaciju proizvodnje obnovljive energije u rukama građana, većina treba prihvatiti da se radi o njihovoj budućnosti.

Izvor: bilten.org